

**Recenzja: *Miejsce regionalizmu w zachowaniu
dziedzictwa kulturowego*. Red. Zenon Jasiński,
Józef Szymeczek. Cieszyn–Opole, Kongres Polaków
w Republice Czeskiej – Instytut Nauk Pedagogicznych
Uniwersytetu Opolskiego, 2017, 336 stron**

W wydawnictwie Uniwersytetu Opolskiego ukazała się kolejna książka – praca zbiorowa – będąca ważnym przyczynkiem do studiów śląskoznawczych i, w węższej perspektywie, studiów nad pograniczem polsko-czeskim. Jest to publikacja oryginalna w zamierzeniu i realizacji: dotyczy kwestii z zakresu głównie historii i pedagogiki, ale także antropologii i etnologii, odnoszonych do Śląska Cieszyńskiego i Opolskiego. We *Wstępie* Zenon Jasiński i Józef Szymeczek podają przekonujące uzasadnienie wyboru takiego obszaru i wskazują podobieństwa tych regionów, warte naukowej refleksji.

Tematem przewodnim we wszystkich artykułach zamieszczonych w monografii są dwa pojęcia zawarte w jej tytule – regionalizm i dziedzictwo kulturowe. Opracowania dotyczą kultury materialnej i niematerialnej dwóch regionów, a kontekstem są teoretyczne refleksje na temat rozumienia pojęcia regionalizmu w jego różnych konotacjach oraz dziejów ruchu regionalnego na Śląsku Cieszyńskim i Opolskim, a także rozumienia pojęcia edukacji regionalnej.

Książka składa się z czterech części, z których pierwsza – *Ogólne problemy edukacji regionalnej i regionalizmu* jest swoistym, merytorycznym wprowadzeniem, zawierającym przede wszystkim uporządkowanie znaczeń poruszanych w książce zagadnień. Jarosław Jot Drużycki (*Zaolziański subregionalizm. Powstanie nowej tożsamości*) pisze o tym, co to znaczy być Zaolziakiem, co definiuje tożsamość mieszkańców Zaolzia. Porządkujący charakter ma artykuł pedagogożki Aleksandry Gancarz (*Edukacja regionalna w społecznościach wielokulturowych*),

która stawia najważniejsze dla edukacji pytanie: kto, dla kogo i jak powinien prowadzić edukację regionalną w regionach o zróżnicowanej kulturze, a zatem takich jak Zaolzie i całe polsko-czeskie pogranicze? Autorka wiele miejsca poświęca wyjaśnieniu istoty pojęć: region, regionalizm, edukacja regionalna oraz społeczeństwo wielokulturowe. Szczególnie interesująco prezentuje kwestię relacji edukacja regionalna – tożsamość jednostek i grup oraz konsekwencji takiego typu edukacji dla tożsamości etniczno-kulturowej. W tym zakresie tematycznym pozostaje kolejny artykuł – *Edukacja regionalna w wychowaniu przedszkolnym i szkole*, autorstwa Eugenii Karcz-Taranowicz. Tu zostały przedstawione cele i funkcje edukacji regionalnej w kontekście podstaw programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Problematykę tę poszerza Andrzej Kącki (*Funkcje i zadania edukacji regionalnej*), pisząc nie tylko o regionie, regionalizmie, edukacji regionalnej, tożsamości regionalnej, ale także o dziedzictwie kulturowym, małych ojczyznach i ruchu regionalnym. Część kończy artykuł Józefa Szymeczka – *Badania regionalne a historiografia zaolziańska po 1945 roku. Między lojalnością wobec państwa a obowiązkiem wobec ojców*. Ten znany i uznany badacz historii Zaolzia, współtwórca Kongresu Polaków w Republice Czeskiej, dokonuje charakterystyki i oceny dorobku zaolziańskich historyków w kontekście uwarunkowań społecznych i politycznych ich działalności (państwowe relacje polsko-czeskie, stosunek władz czeskich do polskiej mniejszości). Syntetycznie omawia także funkcjonowanie polskiej mniejszości zaolziańskiej w powojennych, socjalistycznych realiach i nowych perspektywach rozwoju tej społeczności po 1989 roku. Jest to ważne opracowanie, wręcz niezbędne do zrozumienia współczesnych dylematów Zaolzia.

Część drugą monografii, zatytułowaną *Edukacja regionalna – casus Śląska Cieszyńskiego i Zaolzia*, rozpoczyna interesujący przyczynek Leokadii Drożdż: *Tematyka regionalna na łamach miesięcznika „Zwrot” w latach 1945–1969*. Szerszy kontekst artykułu to treści regionalne zawarte w prasie o profilu regionalnym, zaolziańskim. Autorka słusznie zauważa, że jest to kopalnia wiedzy o działalności polskiego środowiska, jego działaczach, wybitnych postaciach, kierunkach działań, o szkolnictwie, sztuce, folklorze i osiągnięciach w tym zakresie. W opracowaniu *Poezja Zaolzia*. Szkic Krystyna Nowak-Wolna porusza temat poezji polskich artystów zaolziańskich i wywodzących się z polskiego środowiska. Szczególną uwagę czytelnika zwraca fragment poświęcony najmłodszemu pokoleniu twórców którzy, choć należą do polskiej społeczności, „ciążą” w swojej twórczości ku kulturze czeskiej. W tym samym nurcie, choć w odwrotnej, czeskiej perspektywie, pozostaje obszerny tekst przedstawiony przez Michała Przywarę, zaolziańskiego znawcę polskiej literatury – *Czeska literatura na Śląsku Cieszyńskim po 1989 roku*. Dotyczy czeskiej literatury autochtonów, pisarzy wywodzących się z ziemi cieszyńskiej i czerpiących z regionalnych inspiracji. Ten rzadko podnoszony temat zasługuje na częstszą prezentację, tym bardziej że – zdaniem autora – dają się zauważyć interesujące przemiany: „otwarcie się” czeskiej literatury Śląska

Cieszyńskiego na nieobecne w niej do tej pory wieloetniczne aspekty regionu, czego zapowiedzią są między innymi polsko-czeskie inicjatywy poetyckie. Część kończy artykuł napisany przez wybitną znawczynię edukacji regionalnej, a przede wszystkim wielo- i międzykulturowej Aliny Szczurek-Boruty: *Edukacja regionalna w opiniach nauczycieli ze Śląska Cieszyńskiego*. Ten empiryczny przyczynek stanowi dobre zakończenie treści poświęconych różnym odcieniom regionalizmu na Śląsku Cieszyńskim, zwłaszcza na Zaolziu.

Konsekwentnie wobec treści poprzedniej części kolejna, trzecia, nosi tytuł *Regionalizm – casus Śląska Opolskiego*. Zawiera dwa opracowania, z których pierwsze, prezentowane przez Bogdana Cimałę (*Polityka regionalna państwa po październiku 1956 roku na Śląsku Opolskim wobec regionalizmu*), to szczegółowy opis politycznych i społecznych realiów regionu po odwilży politycznej w 1956 roku. Autor podejmuje kwestię polityki PRL wobec Śląska Opolskiego w kontekście zamieszkiwania tam licznej społeczności niemieckiej oraz trudnych wyborów mieszkańców decydujących się na emigrację do Niemiec. Píše także o ruchu regionalnym – postaciach i ważnych instytucjach, w tym placówkach naukowych. Drugi artykuł ma charakter przyczynku z zakresu pedagogiki i bezpośrednio nawiązuje do poprzednich, dotyczących edukacji regionalnej. Maria Strońska (*Innowacje pedagogiczne w zakresie edukacji regionalnej – z doświadczeń prudnickich*) prezentuje to, co jest szczególnie cenne jako egzemplifikacja teoretycznych rozważań – wyniki badań empirycznych. Autorka przekonująco udziela odpowiedzi na pytania, jak edukować dzieci, młodzież i dorosłych, „by doceniając własne wartości, dostrzegać wartości innych społeczeństw i aktywnie uczestniczyć w integracji europejskiej”.

Interesujące zakończenie monografii stanowi część poświęcona jednej inicjatywie wydawniczej – *Leksykonowi Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej*, pod redakcją Zenona Jasińskiego. Nie jest to jednak kolejna prezentacja tego cennego, długo wyczekiwanego opracowania, ale pokazanie jego treści w perspektywie regionalnej. O tych zagadnieniach píše Barbara Grabowska (*Obraz kapitału społeczno-kulturowego w Leksykonie Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej*), która odnosi swoje rozważania o kapitale społeczno-kulturowym do polskiej mniejszości zaolziańskiej, nazywając słusznie ten kapitał fenomenem na skalę europejską. Zenon Jasiński natomiast kończy książkę tekstem nawiązującym do jej wstępu – *Leksykon Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej w zachowaniu dziedzictwa kulturowego Zaolzia*. Píše o ważnych kwestiach: genezie powstania *Leksykonu* (czterech opublikowanych już tomach), realizacji trudnego zadania usystematyzowania wiedzy o życiu Polaków na ziemiach czeskich i słowackich, ich aktywności kulturalno-oświatowej, społecznej, gospodarczej i politycznej. Jasińskiemu, inicjatorowi tego przedsięwzięcia, udało się spełnić ważny cel: uchronić od zapomnienia dorobek materialny i duchowy polskiej diaspory w Czechach i na Słowacji oraz stworzyć pełny obraz i dokumentację wkładu Polaków w rozwój regionu.

Omówiona praca zbiorowa wpisuje się w nieustannie toczący się dyskurs naukowy dotyczący przemian ziem śląskich na polsko-czeskim i czesko-polskim pograniczu w kontekście ich przeszłości znaczącej dla współczesności. Z tego względu monografia *Miejsce regionalizmu w zachowaniu dziedzictwa kulturowego* zasługuje nie tylko na szerokie popularyzowanie, ale także na wykorzystanie w ramach praktyki – działalności kulturalnej i edukacyjnej.

Halina Rusek